

Коваль Р. С.,
викладач кафедри української та іноземних мов
Львівського державного університету фізичної культури

ТОПОНІМИ В ТЕРМІНОЛОГІЇ ФІЗИЧНОЇ Й МЕДИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

Анотація. У статті проаналізовано топоніми в термінології фізичної й медичної реабілітації у французькій та українській мовах. Установлено, що найчастіше топонімічні терміни використовуються для номінації методів і засобів реабілітації, назв хвороб, апаратів для функціонального відновлення чи компенсації втрачених можливостей, а також різноманітних шкал для виявлення важкості певного порушення. Як правило, топонімічні терміни походять від географічної назви того об'єкта, де вперше було описано, наприклад, певне захворювання або ж розроблено протез.

Ключові слова: топонім, реабілітація, французька мова, українська мова, словник.

Постановка проблеми. Перш ніж перейти до викладу основних результатів дослідження, котре стосується вживання топонімів у термінології фізичної й медичної реабілітації у французькій та українській мовах, нам потрібно дати визначення таким поняттям, як «топонім» і «реабілітація», а також з'ясувати, які саме терміни ми зараховуємо до зазначених галузей.

Отож, «топонім» – власне ім'я будь-якого географічного об'єкта [1, с. 310]. «Реабілітація» – це суспільно необхідне функціональне й соціально-трудове відновлення хворих та інвалідів, що здійснюється комплексним проведенням медичних, психологічних, педагогічних, професійних, юридичних, державних, суспільних та інших заходів, за допомогою яких можна повернути потерпілих до звичайного життя й праці, відповідно до їхнього статусу [2, с. 17]. Реабілітацію ділять на три взаємопов'язані види – медичну, соціальну, чи побутову і професійну, чи виробничу [2, с. 19].

Фахівці з фізичної реабілітації розробляють комплекси відновлювальних заходів для хворих людей, активно застосовуючи при цьому лікувальну фізичну культуру, фізіотерапію, працетерапію, механотерапію. Вони повинні також володіти знаннями з різних медичних галузей. Особливе місце посідає реабілітація неповносправних людей з метою їх пристосування до умов повсякденного життя та праці. Вона спрямована на повну або часткову компенсацію функцій, котрі були порушені або втрачені в пацієнта.

Франція й Канада є одними зі світових лідерів реабілітаційного напрямку в медицині. В Україні, де, на жаль, через війну на сході, практично щодня зростає кількість травмованих і поранених, котрих потрібно буде повертати до нормального життя, реабілітація набуває щоразу більшого значення, її засоби й методи швидко розвиваються, активно використовується досвід закордонних фахівців. Паралельно відбувається розвиток її терміносистеми. Під системою в термінології варто розуміти класифікаційне утворення, що складається з певних термінологічних полів і взаємопов'язаних екстралінгвально й

інтралінгвально елементів [3, с. 20]. Будь-який новий спосіб функціонального відновлення чи, наприклад, виявлення раніше невідомого захворювання фіксується новим словом – терміном. Дослідження терміносистем різних галузей знань є одним із пріоритетних напрямів сучасних лінгвістичних студій.

Топоніми широко застосовуються в медичній термінології загалом, що підтверджується такими прикладами:

– «іспанський грип» / “grippe (f) espagnole” (найбільша за смертністю пандемія грипу за історію людства у 1918–1919 рр.; Іспанія першою оголосила про спалах захворювання);

– «японський енцефаліт» / “encéphalite (f) japonaise” (перший великий спалах хвороби був зафіксований у Японії);

– «вірус Ебола» / “virus (m) Ebola” (вид вірусу був виділений у басейні річки Ебола в Заїрі);

– «хвороба Лайма» / “maladie (f) de Lyme” (назва походить від міста Лайм у штаті Коннектикут, США, де в 1975 р. було зареєстровано низку випадків);

– «гарячка Ласса» / “fièvre (f) de Lassa” (від назви міста Ласса в Нігерії, де в 1969 р. хвороба була виділена окремо);

– «гарячка долини Ріфт» / “fièvre (f) de la vallée du Rift” (від назви долини Ріфт у Кенії, де в 1931 р. виявили її збудник).

Саме тому дослідження топонімів у термінології фізичної й медичної реабілітації у французькій та українській мовах є актуальним.

За більше ніж 15 років в українській і французькій мові вийшли кілька галузевих лексикографічних праць. Серед основних можемо назвати такі: «Основні поняття і терміни оздоровчої фізичної культури та реабілітації» (1998), «Медико-біологічна та реабілітаційна термінологія для студентів спеціальностей «Фізична реабілітація», «Фізична культура»» (2002), «Тлумачний словник термінів і словосполучень фізичної реабілітації» (2002); французькою мовою: “Dictionnaire de kinésithérapie et réadaptation” (2007), “Dictionnaire du handicap” (2011). Окремо варто згадати про словник, котрий вийшов у Росії – «Физическая реабилитация. Лечебная физическая культура. Кинезитерапия: учебный словарь-справочник» (2010). Саме вони слугували нам для відбору матеріалу для дослідження, адже до терміносистеми реабілітації ми зараховуємо ті терміни, котрі є зафіксованими у відповідних словниках.

Мета статті полягає в лексико-семантичному аналізі топонімів у термінології фізичної й медичної реабілітації у французькій та українській мовах. Для її реалізації потрібно здійснити вибірку топонімічних термінів і встановити моделі їхнього творення. Основні методи дослідження: метод вибірки, описовий і лексико-семантичного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розбудова термінологічних систем є визначальним фактором у розвитку наукового стилю в усьому його професійно зумовленому розмаїтті [4, с. 7]. Пояснюючи науковий термін, ми пояснюємо предмети, явища й поняття, що належать до конкретної галузі науки, а

не слова, що їх позначають [5, с. 186]. Будь-яка дефініція має бути точною, вичерпною й лаконічною. Точність досягається співвіднесеністю термінів, які належать до дефініції із позначуваним ними науковими поняттями [5, с. 187].

Важливим аспектом у дослідженні терміна є його умотивованість, яка забезпечує наявність семантичного зв'язку між ознаками термінологічного поля [5, с. 283]. Проблема розмежування професійної лексики та термінології залишається досить складною. Одні лінгвісти ставлять знак рівності між ними, інші їх чітко диференціюють, треті кажуть про наявність деяких спільних рис між ними [6, с. 14].

На думку французьких лінгвістів, найбільш «неогенним» було ХХ ст. [7]. Луї Гільбер розрізняє три фактори, які зумовлюють створення нових лексичних одиниць: деномінативний (необхідність позначити новий об'єкт), стилістичний (потреба в експресивно забарвленому мовленні), вплив мовної системи (утворення потенційно можливих слів на основі наявних моделей) [7, с. 41].

На розвиток терміносистеми реабілітації значний вплив мали наслідки двох світових війн, котрі призвели до небувалої в історії людства кількості неповносправних. Це дає нам підстави стверджувати, що найбільш інтенсивного розвитку термінологія реабілітації зазнала саме у ХХ–ХХІ ст., коли активно розвивалися засоби й методи функціонального відновлення, розроблялись новітні протези, поряд із чим виявлялись також невідомі до того віруси та захворювання, що призводило до потреби їхнього найменування.

Як відомо, лікувальна фізична культура (далі – ЛФК) – це основний засіб фізичної реабілітації, що використовує засоби, методи і принципи фізичної культури для лікування захворювань і ушкоджень, запобігання їхнім загостренням і ускладненням, відновлення здоров'я і працездатності хворих і інвалідів [2, с. 24]. Головним засобом ЛФК є фізичні вправи [2, с. 24]. Для їх виконання активно використовуються:

– «шведська стінка» / *“espalier (m) suédois”*, «шведська гімнастика» / *“gymnastique (f) suédoise”*, «шведський масаж» / *“massage (m) suédois”* (усе розроблено на початку ХІХ ст. шведом Pehr Henrik Ling);

– «тайський масаж» / *“massage (m) thaïlandais”* (від назви країни – Тайланд);

– «контрастний душ» / *“douche (f) écossaise”* (вислів датується ХІХ ст., коли в Шотландії набувала популярності гідротерапія).

Термінологія фізичної й медичної реабілітації є частиною медичної термінології, поряд із тим вона володіє власним термінологічним апаратом, котрий, власне, є елементом терміносистеми медицини і входить в її систему понять.

У процесі росту організму через різні несприятливі причини можуть виникати деформації хребта, ніг, стопи [2, с. 378]. Лікування вад постави й деформації опорно-рухового апарату комплексне [2, с. 378]. При цьому важливу роль відіграють корсети (термін «корсет» належить як до терміносистеми фізичної й медичної реабілітації окремо, так і до терміносистеми медицини загалом):

– «корсет Мілуокі» / *“corset (m) de Milwaukee”* (від назви міста Мілуокі в штаті Вісконсин, США, де цей корсет був розроблений у 1946 р. професором W.P. Blount);

– «бостонський корсет» / *“corset (m) de Boston”* (від назви дитячої лікарні в місті Бостон, США);

– «ліонський корсет» / *“corset (m) lyonnais”* (від назви міста Ліон у Франції, де цей корсет був розроблений у 1949 р.);

– «беркський корсет» / *“corset (m) berckois”* (від назви міста Берк-сюр-Мер у Франції);

– «корсет Шено» / *“Chêneau-Toulouse-Münster”* (від прізвища французького лікаря Jacques Chêneau та двох міст у Франції – Тулузи й Мюнстера).

Однією з найбільших проблем є реабілітація пацієнта після ампутації кінцівки. Ампутація – це відсікання частини кінцівки в межах сегмента. Утрата частини тіла психічно тяжко переноситься хворими, руйнує набутий у процесі життєдіяльності руховий стереотип, призводить до суттєвого обмеження рухової активності, зниження або втрати працездатності, і більшість хворих стає інвалідами [2, с. 223].

Тому для зменшення негативних наслідків ампутації й компенсації втраченої ноги чи руки та пристосування до життя хворим проводиться протезування штучними кінцівками – протезами. Протези – це пристрої, апарати, що зовні схожі на природний сегмент чи кінцівку, метою яких є не тільки маскування вади, а головне – заміщення втрачених функцій самообслуговування, трудових процесів, пересування тощо [2, с. 225]. Доволі часто для найменування протезу чи ортезу також використовують топонім:

– «рука Юта» / *“bras (m) de l'Utah”* (міоелектронний протез руки, від штату Юта, США);

– «копенгагенський ортез» / *“orthèse (f) de Copenhagen”* (ортез для лікування викривлень стопи; назва походить від столиці Данії – Копенгагена, де він був розроблений);

– «монреальська пов'язка» / *“écharpe (f) de Montréal”* (ортез для підтримки верхньої кінцівки; розроблений у місті Монреаль, Канада).

Відомо, що реабілітації підлягають хворі з травмами й деформаціями опорно-рухового апарату, серцево-судинними, неврологічними та психічними захворюваннями; набутими й уродженими вадами; після хірургічних втручань; інфекційними і хронічними захворюваннями, загалом, ті особи, які потребують поступової адаптації до фізичних і психічних навантажень професійного та побутового характеру, роботи з меншим обсягом навантажень чи перекваліфікації, розвитку навичок самообслуговування, вироблення постійної компенсації при незворотних змінах [2, с. 18]. Топоніми часто вживаються для номінації захворювань і синдромів:

– «гарячка Колорадо» / *“fièvre (f) du Colorado”* (від назви штату Колорадо, США);

– «єрусалимський синдром» / *“syndrome (m) de Jérusalem”* (від назви міста Єрусалим, Ізраїль);

– «хвороба Борнхольма» / *“maladie (f) de Bornholm”* (від назви острова Борнхольм у Балтійському морі, котрий належить Данії).

Для визначення функціонального стану пацієнта доводиться користуватися різноманітними шкалами та класифікаціями, які утворюються за допомогою топонімів:

– «шкала ком Глазго» / *“score (m) de Glasgow”* (шкала для оцінювання порушення свідомості й коми в дітей від чотирьох років і дорослих; розроблена в 1974 р. в університеті Глазго, Шотландія);

– «шкала Каліфорнійського університету» / *“score (m) de UCLA”* (шкала для оцінювання функціональної неспроможності й болю в плечі, запропонована в 1986 р. в Каліфорнійському університеті в Лос-Анжелесі / англійською *University of California at Los Angeles*, США);

– «ванкуверський тест» / *“test (m) de Vancouver”* (тест для оцінювання важкості шрамів; від назви міста Ванкувер, Канада, де він був розроблений);

– «анкета болю Dallas» / “*douleur (f) du rachis (m): auto-questionnaire (m) de Dallas*” (шкала оцінювання якості життя людей, котрі страждають на болі в попереку; назва походить від міста Даллас у штаті Колорадо, США, де була розроблена);
– «шкала Сан-Сальвадор» / “*douleur (f) enfant (m, f) San-Salvador*” (шкала оцінювання поведінки дитини із фізичними вадами, назва походить від назви госпіталю Сан-Сальвадор у Франції).

Перелічені вище приклади свідчать про широке застосування топонімів у термінології фізичної й медичної реабілітації. Відсутність спеціалізованого перекладного французько-українського та українсько-французького словника передовсім ставить перед науковцями завдання, котре полягає в інвентаризації термінів. Під інвентаризацією ми розуміємо збирання й опис усіх термінів, котрі належать до обраної предметної галузі або її фрагмента [8, с. 14]. Це дасть змогу укласти відповідний словник фахової мови реабілітації. Фахова мова – це сукупність усіх мовних засобів, які використовують у конкретній сфері науки, щоб забезпечити взаєморозуміння комунікантів [5, с. 174].

Висновки. Отже, виходячи з викладеного вище, можемо зробити такі висновки:

Термінологія фізичної й медичної реабілітації у французькій та українській мовах розвивається швидкими темпами, що пояснюються як лінгвістичними, так і екстралінгвістичними чинниками. У більшості випадків на динаміку розвитку термінології реабілітації безпосередньо впливає швидкість розвитку засобів і методів зазначеної галузі.

Топоніми в термінології фізичної й медичної реабілітації вказують на місце, пов'язане з певним медичним відкриттям.

Основна модель творення топонімів: «іменник» (назва захворювання, методу лікування, способу реабілітації, протезу тощо) + географічна назва.

Доцільність у розробці перекладного словника, котрий максимально повно забезпечував би потреби користувачів, є незаперечною.

Перспективи досліджень стосуватимуться аналізу синонімії серед топонімів і подальшого відбору термінів для укладення перекладного галузевого словника.

Література:

1. Ганич Д.І. Словник лінгвістичних термінів / Д.І. Ганич, І.С. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
2. Мухін В.М. Фізична реабілітація : [підручник] / В.М. Мухін. – 3-тє вид., переробл. та доповн. – К. : Олімп. л-ра, 2009. – 448 с.
3. Кочан І. Динаміка і кодифікація термінів з міжнародними компонентами у сучасній українській мові: [монографія] / Кочан І. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2004. – 519 с.
4. Панько Т.І. Українське термінознавство: [підручник] / Т.І. Панько, І.М. Кочан, Г.П. Мацюк. – Львів : Світ, 1994. – 216 с.
5. Дудок Р.І. Проблема значення і смислу терміна в гуманітарних науках : [монографія] / Р.І. Дудок. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2009. – 358 с.
6. Д'яков А.С. Основи термінотворення: Семант. та соціолінгвіст. аспекти / А.С. Д'яков, Т.Р. Кияк, З.Б. Куделько. – К. : Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.

7. Гак В.Г. О современной французской неологии / В.Г. Гак // Новые слова и словари новых слов. – Л. : Наука, 1978. – с. 37–52.
8. Гринев-Гриневиц С.В. Терминоведение : [учеб. пособ. для студ. высш. учеб. завед.] / С.В. Гринев-Гриневиц. – М. : Издательский центр «Академия», 2008. – 304 с.
9. Основні поняття і терміни оздоровчої фізичної культури та реабілітації / [О.Д. Дубогай, А.М. Ткачук, С.Д. Костікова, А.О. Єфімов]. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – 100 с.
10. Козырева О.В. Физическая реабилитация. Лечебная физическая культура. Кинезитерапия : [учеб. слов.-справ.] / О.В. Козырева, А.А. Иванов. – М. : Сов. спорт, 2010. – 278 с.
11. Кравченко А.І. Медико-біологічна та реабілітаційна термінологія для студентів спеціальностей «Фізична реабілітація», «Фізична культура» : [навчальний посібник] / А.І. Кравченко, Ю.О. Лянной, В.В. Купина. – Суми : СумДПУ ім. А.С. Макаренка, 2002. – 212 с.
12. Мерзлікіна О.А. Тлумачний словник термінів і словосполучень фізичної реабілітації / О.А. Мерзлікіна, О.В. Гузій. – Львів : Вид. ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 48 с.
13. Энциклопедический словарь медицинских терминов: около 60 000 терминов : в 3 т. / гл. ред. Б.В. Петровский. – 1-е изд. – М. : Сов. энциклопедия, 1982. – Т. 1. – 464 с. – Т. 2. – 447 с. – Т. 3. – 512 с.
14. Dufour M. Dictionnaire de kinésithérapie et réadaptation / M. Dufour, M. Gedda. – Paris : Maloine, 2007. – 582 p.
15. Zribi G. Poupée-Fontaine Dominique. Dictionnaire du handicap. 7e édition / G. Zribi, D. Poupée-Fontaine. – Rennes : Presses de l'EHESP, 2011. – 349 p.

Коваль Р. С. Топонимы в терминологии физической и медицинской реабилитации

Аннотация. В статье проанализированы топонимы в терминологии физической и медицинской реабилитации во французском и украинском языках. Установлено, что чаще всего топонимические термины используются для номинации методов и средств реабилитации, названий болезней, аппаратов для функционального восстановления или компенсации утраченных возможностей, а также различных шкал для выявления тяжести определенного нарушения. Как правило, топонимические термины происходят от географического названия того объекта, где впервые было описано, например, какое-либо заболевание или разработан протез.

Ключевые слова: топоним, реабилитация, французский язык, украинский язык, словарь.

Koval R. Toponyms in physical and medical rehabilitation terminology

Summary. The article deals with the toponyms in physical and medical rehabilitation terminology in French and Ukrainian languages. It has been established that toponyms are used to name methods and means of rehabilitation, give names of diseases, devices for functional recovery or lost abilities, compensation as well as various scales to identify the severity of certain malfunction. Typically, toponyms derive from the names of geographical terms of the object, which describes, for example, a particular disease or designed prosthesis for the first time.

Key words: toponym, rehabilitation, French language, Ukrainian language, vocabulary.